

Vjekoslav Babukić i pravopis

Badurina, Lada

Source / Izvornik: **Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 2015, 4, 41 - 51**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:373848>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Lada Badurina

UDK: 811.163.42'35 Babukić, V.
Izvorni znanstveni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 22.9.2014.

VJEKOSLAV BABUKIĆ I PRAVOPIS

Sažetak

U radu se razmatraju pravopisni nazori Vjekoslava Babukića, i to u prvome redu na temelju uvida u dvije njegove gramatike – *Osnove slovnice slavjanske narčja ilirskoga* iz 1836. te *Ilirske slovnice* iz 1854. godine. O Babukićevim se pravopisnim rješenjima zaključuje ne samo na temelju pravila koja navodi u gramatikama pridodanim pravopisnim poglavljima (u *Slovnici* iz 1836. riječ je o vrlo kratku dodatku na nepunoj stranici teksta, dok pravopisni zaglavak 1854. obaseže punih dvanaest stranica) nego i s obzirom na pravopisne odabire koje Babukić čini u drugim poglavljima navedenih gramatika. Zanimat će nas i Babukićevo određenje pravopisa (konkretno, što sve ulazi u pravopisnu normu). Naposljetku Babukićeva će se pravopisna koncepcija dovesti u vezu s *Ilirskim pravopisom* Josipa Partaša iz 1850.

Ključne riječi: Vjekoslav Babukić; (ilirski) pravopis; pravopisno normiranje; slovopis.

Uz ime Vjekoslava Babukića nerijetko se vezuje za ilirsko razdoblje iznimno važna pravopisna (ili, prije, slovopisna) djelatnost. Navodi se tako da je Babukić bio *žestoki branitelj Gajeva pravopisa* (*Znameniti i zaslužni Hrvati* 1925: 13) pa, štoviše, i to da je bio (su)kreator ilirskoga slovopisa (o tome usp. Tafra 2013: 136–151).¹ Ipak, težište će ovoga priloga biti unekoliko pomaknuto. U prvom će se planu naći tako Babukićeva pravopisna (a ne slovopisna!) rješenja, ali i način na koji je on o njima progovorio u svojim gramatikama (u *Osnovi slovnice slavjanske* iz 1836. te u *Ilirskoj slovnici* iz 1854. godine).² Zanimat će nas pritom podjednako i Babukićevo određenje pravopisa (što sve u nj ulazi), i njegovi konkretni pravopisni odabiri, a ništa manje važno i način na koji je ilirski gramatičar praktično razriješio iznimno složen odnos između s jedne strane jezičnih normi (tj. gramatike), a s druge strane pravopisne norme. Naime upravo u tome – u nadasve delikatnu suodnosu jezika i pravopisa – okušava se i uspostavlja metodologija pravopisnog normiranja (usp. Badurina–

¹ Posebno su u tom kontekstu zanimljive postavke o Babukiću kao pravom, istinskom kreatoru ilirske ne samo pravopisne nego i književnojezične koncepcije.

² O Babukićevoj gramatičarskoj djelatnosti podrobnije u Tafra 1993, Ham 1998, Ham 2006, Vince 2002.

Matešić 2011).³ Utoliko je svaki susret s počecima standardizacije i kodifikacije hrvatske (i) pravopisne norme⁴ višestruko zanimljiv.

Prvo što će nas zanimati jest Babukićevo promišljanje o tome koji sve sadržaji ulaze u područje pravopisne norme. I dok bismo na temelju pravopisnog dodatka na nepunoj stranici *Osnove slovnice slavjanske* (1836) mogli steći dojam o prilično suženu poimanju pravopisne tematike (uključena su tek pravila o pisanju velikih i malih početnih slova),⁵ u svojoj *Ilirskoj slovnici* (1854) isti će autor uvodno, na prvoj od dvanaest stranica pravopisnog *zaglavka* eksplicitno reći što sve po njegovu mišljenju čini pravopisni nauk:

Nauk o pravopisu sadržaje naputak, kako treba da se pišu posebni glasovi i kako slovke, kad se s drugimi slovkami u jednu reč sastavljaju. Zatim kako treba da se razstavljaju slovke, kad se na pismu s jednoga redka (linije) prenašaju na drugi. Napokon u kojih slučajih treba da se upotrebljuju velika pismena. (Babukić 1854: 425)

Pravopisne teme koje slijede podijeljene su u tri cjeline ili, Babukićevim riječima, A. *O pisanju pojedinih glasovah napose i u sastavljanju slovakah u jednu reč* (dakle slovopis, ali i u pravome smislu pravopisno pitanje pisanja fonema na morfemskim granicama); B. *O razstavljanju slovakah* (dijeljenje riječi na slogove za potrebe prenošenja dijela riječi u sljedeći redak); C. *O upotrēbljavanju velikih pismenah* (pisanje velikih početnih slova). Naposljetku u posebnu cjelinu, uz dodatak *O pravopisu*, izdvojena su pravila o pisanju interpunkcijskih znakova (*O stavačnih znacih*).

³ Metodologija pravopisnog normiranja – pa onda, dakako, i *hrvatski pravopisni slučaj* – zanimljiva je tema, no znatno premašuje ovdje uspostavljene tematske okvire. Pregled dijakronije hrvatskoga pravopisa usp. u Badurina 1996.

⁴ Početak Gajeve slovopisne reforme (Gaj 1830) označio je početak ilirskog pokreta, a ubrzo je uslijedila i njezina druga, konačna faza (Gaj 1835); o Gajevoj grafijskoj reformi usp. Vončina 1985. Naime rješavanje nadasve praktičnoga pitanja pisanja fonema hrvatskoga jezika u 30-im je godinama 19. stoljeća prepoznato kao ključno, pa se tek po njegovu rješavanju moglo sagledati što su ustvari pravi pravopisni problemi (usp. Badurina 2012). Rad na hrvatskome slovopisu u stopu je pratio rad na hrvatskoj gramatici (Babukić 1836).

⁵ Konkretno, na zadnjoj će stranici svoje *Slovnice* Babukić zapisati: „Tko je sve stanke govorenja razborito pretresal, taj će lahkim načinom pravo pisati. U obćem pišu Slavjani sve reči malimi pismeni“ (Babukić 1836: 61). Nakon toga slijedi pravilo o (iznimnome) pisanju velikoga početnog slova, ukratko: na početku govorenja i na početku rečenice; u vlastitim imenima ljudi, naroda, sela, gradova, brda i potoka; u riječima iz poštovanja (samo u izravnom obraćanju).

Bez obzira na raspon pravopisnih tema, tip se pojedinog pravopisa određuje s obzirom na način na koji se prema njemu bilježe fonemi na morfemskim granicama – ostvaruje li se u određenim pozicijama morfonološko/morfološko načelo (npr. *priobčiti, razstavljanje, pazka, uzklik, izpuštanje, mužki*) ili pak fonološko načelo (npr. *priopćiti, rastavljavanje, paska, usklik, ispuštanje, muški*). Za pravopis se ilirskoga razdoblja, pa tako i za Babukićev, s dobrim razlozima tvrdi da je morfonološki (etimološki ili korijenski).⁶ No pravo je pitanje je li takav odgovor dovoljno iscrpan.

Kad to kažemo, imamo na umu sljedeće. *Prvo*, ni jedan pravopis nije ni dosljedno fonološki ni dosljedno morfonološki. Stoga je u svakome nužno točno utvrditi (propisati) na kojim granicama rječotvornih i oblikotvornih morfema morfonološke promjene u pismu neće biti evidentirane (npr. pisat će se *uzklik*, a ne *usklik*, ali pisat će se i *druzi* prema *drug*). Babukić je to – kao, uostalom, i prije njega službeni ilirski pravopisac Josip Partaš – propustio učiniti.⁷ *Drugo*, zanimljiva je i Babukićeva percepcija vlastitoga pravopisa. Očekivano, poziva se on na glavno geslo ilirskoga pravopisa *Govori za uši, piši za oči* (Babukić 1854: 431).⁸ Međutim tom se načelu sučeljuju i izjave poput ovih: „Jošte ću nešto napomenuti, t. j. da nam se u **sumnjivih slučajih** valja držati *etymologijskoga* pravopisa; jer i Njemci i ostali izobraženi narodi stavljaju pravilo: da **poslě izgovora valja motriti na etymologiu**“

⁶ Nesumnjivo, odabir se pravopisnog načela može dovesti u vezu s ilirskim političkim programom (panslavizam), pa je vrlo vjerojatno njime bio i potaknut: morfonološko pisanje, tj. čuvanje (u pismu) korijena riječi trebalo je hrvatsku knjigu učiniti razumljivom i drugim slavenskim narodima (usp. Badurina 2012: 85).

⁷ O Babukićevoj metodologiji pravopisnoga normiranja bit će više riječi u nastavku. Ovdje ćemo pak spomenuti Partaševa nastojanja da poblize odredi ilirski pravopisni tip. Drugo *glavno pravilo pisanja rěčih ilirskih* u njegovu pravopisu glasi: „Rěči ilirske izvedene i sastavljene pišu se kako i one, od kojih su izpeljane, t. j. sadrže sastavna i korenita pismena svojih izvornih rěčih (...)“ No dosljedna je provedba tog pravila odmah dovedena u pitanje – najkonkretnije u *opazci* gdje se kaže da se piše, primjerice, *možgani* (prema *mozak*), *druzi, društvo* (prema *drug*), *siromasi, siromaštvo* (prema *siromah*), *junaci, junački* (prema *junak*), *mišljenje* (prema *misao*), *viteški* (prema *vitez*) i sl., ali, unekoliko, i u prvom i trećem *glavnom pravilu*: „Rěči ilirske tako se pišu, kako se dobro izgovaraju“; „U pisanju nekojih rěčih niti se ima slědeti izgovor, niti izvor, nego običaj, polag kojega se pisane u dobrih knjigah nalaze“ (Partaš 1850: 13–14). O Partaševu pravopisu više u Badurina 2002.

Na loša se iskustva s kodifikacijom morfonološke (*etimologičke*) pravopisne norme četrdesetak godina kasnije žestoko okomio Marcel (Marcel) Kušar, inače gorljivi zagovaratelj *fonetičkoga* pisanja: „Najgore bilo je obrađeno polje etimologijske ortografije. Ovo je još pusta ledina. Tu nema drugog pravila nego to jedino: ‘Pazi u pisañu na etimologiju riječi.’ Ali je to pravilo kako svak lako uviđa, tako općenito i elastično da je ono baš i uzrokom svim razlikostima i nedošljednostima u etimologijskom pravopisu“ (Kušar 1889: XIII–XIV). O tome usp. i Badurina 2009.

⁸ Uostalom, ista se krilatica navodi i u poglavlju *Glasonslovje* (Babukić 1854: 9; ostavlja nam i to prostora za razmatranje nerazdruživosti jezičnih i pravopisnih pitanja). Ondje, štoviše, Babukić spominje da je to načelo prvi put izrekao „u ilirskoj slovnicu k rěčniku Drobnićevu (ilirsko-němačko-talianskomu) u Beču 1846–1849 na str. 560“ te nastavlja: „I **ovo pravilo**, rekao bi, da **valja za sve jezike u obće, – više ili manje**“ (na istom mjestu; istakla L. B.) – što je u skladu s našom tezom o nepostojanju *čistog* fonološkog ili *čistog* morfonološkog pravopisa te da je, kad su u pitanju pravopisi pojedinih jezika, uvijek riječ o specifičnim omjerima obaju načela.

(Babukić 1854: 430; istakla L. B.) ili „Poznato je pravilo: *Nulla regula sine exceptione!* S toga kad je kakova sumnja u gděkojoj reči, onda se može odstupiti od pravila (...).⁹ I mi smo se u dotičnih slučajih u ovoj slovnici na taj način vladali, i s toga se nadamo, da nam neće nijedan pravedan čitatelj zaměriti, pomislivši: *da nužda zakone měnja!*“ (Babukić 1854: 428). Dakle čuvanje, u pismu, korijena riječi doprinosi razumljivosti zapisanoga (razrješava se eventualna homonimičnost), ali – isto tako – reklo bi se da Babukić vrlo dobro intuira kako *etimologijsko* pravopisno načelo ne može biti isključivo te da se ono uvijek nužno omjerava s pravogovorom (i to bilo da pismo slijedi izgovor ili da se od njega udaljava).¹⁰ Napokon, uočava on i prijeku potrebu da se spomenuto geslo (*Govori za uši, piši za oči*) potanko razradi, drugim riječima da se uspostavi čvrsta norma morfonološkog ilirskog pravopisa jer, kako kaže, „to se samo po sebi nedade nikako naučiti, nego **treba nauka i dovoljnoga razboritoga i razložitoga razmišljanja, uzaimnoga priobćivanja, razgovaranja i dogovaranja**, da se po tome javnomu mněnju čvėrst utrenik sagradi, **kako nebi svaki po svome mněnju stranputicah i time něku taštu slavu tražio, kao da svaki imade tobož svoj pravopis i po tome naslědnika**“ (Babukić 1854: 431; istakla L. B.).

Babukić ipak nije pošao tim putem, nije odlučio napisati pravila po kojima bi se imalo pisati u ilirskome pravopisu. Na stranicama pravopisnog *zaglavka* čitamo tek neka načelna zapažanja o morfonološkom (*etimologijskom*) pravopisu, svojevrstnu obranu ilirskoga pravopisnog koncepta. Istina, ako i nije eksplicitno opisana/propisana, o Babukićevoj se (ili: ilirskoj) pravopisnoj normi može suditi i na temelju pravopisnih rješenja potvrđenih u samom tekstu gramatike. Time se ovom prilikom nećemo posebno baviti, tek ćemo spomenuti da je riječ o razmjerno stabilnu i slovopisnom i pravopisnom sustavu.

Ukratko ćemo se ovdje dotaći i drugih pravopisnih tema koje je Babukić pridružio svojoj *Ilirskoj slovnici*. Sve u svemu, čini se da je pišući o rastavljanju riječi na slogove, o velikom početnom slovu te naposljetku i o interpunkciji on bio spremniji svoje pravopisne nazore i konkretne pravopisne odabire uobličavati u jasna i manje ili više obuhvatna pravopisna pravila.

⁹ Kontekst u kojem se ova napomena javlja uža je, slovopisna problematika (*ě u svět* u značenju ‘svijet’, lat. *mundus* i *svět* u značenju ‘savjet’, lat. *consilium*), ali, po svemu sudeći, takav je stav Babukiću blizak i kad je riječ o pravopisnim pitanjima.

¹⁰ Još je eksplicitniji Babukić u poglavlju *Glasi slove*: „Mi nezamětjemo eufonie; dapače, gdi je neobhodno potrebita, strogo se je děržimo i **jedino poradi većje razumljivosti obaziremo se na etymologiu (...)**“ (Babukić 1854: 9; istakla L. B.).

Potrebu rastavljanja riječi na slogove vidi Babukić u prvome redu u praktičnim razlozima (prenošenje dijela riječi u novi redak), no napominje i to da gdjekad razlozi mogu biti i gramatički („možebit potrebito, da se koja reč razstavi iz obzira rečoslovnoga“). Opća je preporuka da se u rastavljanju riječi „pazi ili na *rečoslovlje* (etymologiu) i na *sklanjanje* rečih, ili pako na izgovor“ (usp. Babukić 1854: 431–432), no nakon toga slijedi pet konkretnih pravila s povećim brojem primjera.¹¹

Babukić navodi svega pet pravila o pisanju velikoga početnog slova. Ono se piše: (1) na početku jednostavne i složene rečenice („*pèrva reč* svakoga prostoga ili sastavljenoga stavka“); (2) u upravnom govoru („na početku svakoga navedenoga stavka ili reči, gdje glavni stavak predilazi“); (3) na početku stiha („na početku svakoga pješničkoga redka“); (4) u vlastitim imenima i u posvojnim pridjevima izvedenima od osobnih imena („*sva vlastita imena ljudih, gradovah, městah, gorah, poljah, rěkah*, itd. i od osobnih vlastitih imenah izvedena posědovna“); (5) u ličnim zamjenicama iz poštovanja u izravnom obraćanju („osobna zaimena, kad se upotrěbljuju u drugoj osobi kao štovanje“). Svako je pravilo potkrijepljeno s po nekoliko primjera (usp. Babukić 1854: 433). Objedine li se – što nam se čini razumnim – prva tri pravila u jedno (naime pisanje velikog početnog slova na početku rečenice i na početku navoda; njegovo pak pisanje na početku stiha danas je fakultativno), moglo bi se ustanoviti da cjelina o pisanju velikih početnih slova u pravopisnom prilogu Babukićevoj gramatici svojom strukturom – ne i iscrpnošću razrade – podsjeća na poglavlja o pisanju velikog i malog početnog slova u suvremenim hrvatskim pravopisnim priručnicima.

Cjelina o pisanju stavačnih (rečeničnih, interpunkcijskih) znakova u Babukića je razmjerno velika – obaseže oko četiri stranice njegove *Slovnice*. Ilirski slovničar kreće od definicije tih znakova:

Stavačni znaci služe *koje* za naznačenje svèršena (prostoga ili sastavljenoga) stavka i ujedno kao znaci *glasoudaranja* (uzdignutja ili padnutja glasa); koje za naznačenje, gdje da opočine glas pri čestih kojega stavka ili koje stavačne vseze. [sic!] (Babukić 1854: 433–434).

Na temelju takva određenja možemo zaključiti dvoje: (a) interpunkcijski se znakovi vezuju uz rečenicu; (b) njihovo pisanje ima uporište u ritmo-melodijskim značajkama iskaza (*glasoudaranje*, odnosno intonacija; mjesto gdje da *opočine* glas, odnosno stanka u govoru). Naposljetku, (unutar)rečenična stanka i intonacija iskaza poslužit će, vidjet ćemo, i kao kriterij njihove daljnje podjele.

¹¹ Za ta bi se pravila moglo reći da su zasnovana na poznavanju i uvažavanju strukture sloga. Štoviše, na istim se praktičnim savjetima o podjeli riječi na slogove zasnivaju i suvremena istovrsna pravopisna poglavlja.

Sasvim očekivano, Babukićeva je interpunkcija strukturna (gramatička).¹² U skladu s tim zarez se piše „mjedju sastavljenimi stavci“ (uz napomenu da se obično ispušta „u uzko svezanih čestih, ponajviše sa ‚i‘ i ‚ili‘“), „medju uzporednimi, spojno (kopulativno) spojenimi stavci“, napose „u podredjenih stavcih, medju glavnim i pobočnim stavkom“ te „pri apposicii (pristavku) ili umetnutih stavcih“ (usp. Babukić 1854: 434). Primjeri se ovdje ne navode (dio su sintakse, *stavkoslovja*). Ono međutim što će posebno privući našu pozornost jest Babukićevo određenje pojedinih interpunkcijskih znakova: dok se njihovo pisanje utvrđuje sintaktički, sami su interpunkcijski znakovi opisani, i međusobno kontrastirani, u prvom redu s obzirom na ritmo-melodijske značajke granica na kojima se pišu. No krenimo redom.

Babukić razlikuje *znakove stavačnih česti* i *znakove stavačnog glasoudaranja*. Ta se podjela, zasnovana na ritmo-melodijskim kriterijima, samo dijelom podudara s mogućom podjelom na znakove unutarrečnične i rečnične granice. Naime znakovima je *stavačnih česti* pridružena i točka (kao znak obilježavanja kraja rečenice/*stavka*); svega su dva znaka *stavačnog glasoudaranja* – upitnik i uskličnik. Sve ćemo te znakove ovdje popisati ne samo s namjerom da ih *inventariziramo* nego – još i prije – da ukažemo na način na koji ih je Babukić u svojoj *Slovnici* predstavio.¹³

Znakovi stavačnih česti jesu: zarez (*čerknja* ili *zarěz*) „kao znak najmanjega odmora“, točka-zarez (*piknja* i *zarěz*) koja „naznačuje veći odmor“, dvotočka (*dvopiknja*) koja „naznačuje poslj. piknje najveći odmor“ te naposljetku točka (*piknja*) – čije je određenje, naprotiv, strukturno/gramatičko: „služi na to, da se zatvore (zaključe) prosti i sastavljeni stavci, te da se odrežu čelosti stavačne, koje nisu gramatično zajedno spojene“. Međutim, u konačnici, s obzirom na dužinu stanke pozicionirana je i ona između dvotočke i crte/crtice (–) jer odmah u nastavku čitamo i ovo: „Velike i po sebi zatvorene česti koje stilistične čelosti razstavljaju se izim toga i stankami“¹⁴ (usp. Babukić 1854: 434–435).

Kao što je već spomenuto, samo su dva znaka *stavačnog glasoudaranja* – upitnik (*glas pitanja*) i uskličnik (*znak uzklika*). Međutim moramo konstatirati da iako je kriterij za izdvajanje ove skupine znakova intonacija rečenice/iskaza, oni nisu

¹² Strukturnom ili gramatičkom naziva se onaj interpunkcijski tip u kojem se pisanje interpunkcijskih (rečničnih) znakova propisuje s obzirom na rečničnu strukturu (primjerice, zarez će se načelno pisati između surečenica složene rečenice bez obzira na tip odnosa i redosljed sastavnica). Takva je bila hrvatska interpunkcija do 60-ih godina 20. stoljeća. Danas je ona semantička (ili logičko-semantička), što znači da će pisanje interpunkcijskog znaka na pojedinoj poziciji ovisiti o smislu iskaza (npr. pisanje ili nepisanje zarea ispred postponirane zavisne surečenice).

¹³ Spomenimo, ilirski pravopisac Josip Partaš u trećem dijelu svoga *Pravopisa jezika ilirskoga* popisuje interpunkcijske znakove i propisuje njihovu uporabu, ali ih ni na koji način ne definira (usp. Partaš 1850: 26–30).

¹⁴ Ako je i ova Babukićeva formulacija nedovoljno jasna (što se točno misli pod stankama), u njezinoj nam interpretaciji od pomoći može biti 8. pravilo iz Partaševa pravopisa: njime se propisuje pisanje znaka stanke (–) (usp. Partaš 1850: 30).

tako i predstavljeni (definiraju se s obzirom na formalni kriterij, tj. tip rečenice na čijem se završetku pišu ili pak funkcionalno, komunikacijski): upitnik „metje se za upitnim stavkom“, a uskličnik „metje se za svakim očitovanjem zahtjevanja, osjećanja i čutjenja, bilo ono jednim glasom, jednom rečju ili čelim stavkom“ (usp. Babukić 1854: 435).¹⁵

Babukićevo nastojanje da pobliže opiše interpunkcijske znakove, a ne samo da propiše njihovu uporabu svakako je višestruko zanimljivo. Naime upozorava nas ono na to da je, kad je u pitanju pisanje interpunkcijskih znakova, teško (ako ne i nemoguće) razlučiti različite kriterije. Bez obzira na to što konkretna interpunkcijska norma može biti zasnovana pretežito na jednom od kriterija (strukturnom, logičko-semantičkom ili ritmo-melodijskom), oni se međusobno nužno ne isključuju; k tome valja razlikovati dominantno interpunkcijsko načelo od onoga koje će u prvi plan isplivavati u pojedinim pravopisnim pravilima.¹⁶

Na kraju otvaramo jedno pitanje koje se, iako dosad neizrečeno, nužno nameće: kako to da je četiri godine nakon objave *Pravopisa jezika ilirskoga* Josipa Partaša (1850) Vjekoslav Babukić smatrao potrebnim u svoju *Ilirsku slovniciu* uključiti i zaglavak *O pravopisu s pridruženom cjelinom O stavačnih znacih*? Pokušaj odgovora na to pitanje vratit će nas uvodno najavljenoj temi – odnosu jezika (pa onda i gramatike) i pravopisa.

U tom smislu posebno je zanimljiva prva cjelina spomenutog priloga (*A. O pisanju pojedinih glasovah napose i u sastavljanju slovakah u jednu reč*), dakle ona koja se ponajprije tiče uže slovopisne tematike, a potom i odabira (u ovom slučaju upravo *odabira*, a ne i *opisa/propisa*) tipa pravopisa (konkretno, morfonološkoga, *etimologijskoga*).

Nekoliko stvari ovdje upada u oči. *Prvo*, na samom početku navedene teme Babukić će uputiti na u *Slovnici* prethodno predstavljene gramatičke sadržaje: „Što se tiče pojedinih glasovah napose i u sastavljanju slovakah u jednu reč, razložili

¹⁵ U *Dodatku* spominje Babukić još ove interpunkcijske znakove i naznačuje njihovu uporabu: zagrade (*zatvor* ili *skobalklanfa*), crta (*znak mišljenja*), navodnici (*znak navodjenja*), apostrof/izostavnik (*znak izpuštenja*) – usp. Babukić 1854: 436–437.

¹⁶ Primjerice, iako je suvremena hrvatska interpunkcija logičko-semantička, u pravilu da se zarez piše ispred veznika *a, ali, no, nego* i *već* u prvome je planu strukturni kriterij. To, dakako, ne znači da se pisanje zarez a ispred suprotnih surečenica protivi načelima logičko-semantičke interpunkcije. Naprotiv! Ipak, isticanje se strukturnog kriterija u samome pravilu može opravdati tradicijom ili čisto pragmatičkim (pedagoškim) razlozima. O tome više u Badurina 2010.

smo im narav gore potanko u *glasoslovju* § 4. od 1–8.¹⁷ S toga scënimo, da bi bilo suvišno, kad bi ih opet ovdë pretresivali“ (usp. Babukić 1854: 426).¹⁸ Riječju, ne samo pitanja slovopisa nego i ona koja se tiču tipa pravopisa (u konkretnome slučaju to je pretežito morfonološki) tijesno su povezana s fonološkom/morfonološkom jezičnom razinom. *Drugo*, ilirski se slovničar ipak nije zadržao samo na podsjećanju na sadržaje prethodno elaborirane u gramatici, već se o izabranim temama i posebno raspisao: kad je u pitanju slovopis, to je pisanje slogotvornog /ʃ/ („o upotrëbljavanju tamnoglasa *a* ili *e* pred *r*, kad za njime slëdi suglasnik jedan ili dva“), pisanje glasa *jata* („o najmljenome glasu *ě*“) te bilješka o „suglasniku *j*, kad se sastavlja sa zubnimi glasovi: *d* i *t* i jezičnimi *l*, *n*“ (usp. Babukić 1854: 426); što se pak tiče pravopisne tematike, čitamo sasvim općenita promišljanja o pravopisnom tipu (*etimologijskom*), o njegovim prednostima u usporedbi s Karadžićevim *blagoglasnim* ili *eufonijskim* (odnosno *fonetičkim*, tj. fonološkim). *Treće*, a na što svakako valja upozoriti, jest specifičan Babukićev pravopisni diskurs. Naime odustajući od (danas sasvim uobičajena, ali i u njegove vrijeme ne posve neuobičajena ili nepoznata; usp. Partaš 1850) načina pravopisnog normiranja,¹⁹ Babukić se okrenuo pomalo *navijačkom* diskursu: upro je on sve svoje snage – i autoritet vodećega ilirskog gramatičara – da obrani ilirsku slovopisnu i pravopisnu koncepciju (nije se pritom libio pozivati ni na onodobne slavističke autoritete, poput Pavela Šafařika ili Josefa Dobrovskog, koji su imali dobro mišljenje o ilirskoj slovopisnoj/pravopisnoj djelatnosti). U tom kontekstu i posezanje se za narodnim poslovicama i/ili pučkim frazeološkim izrazima, podjednako kao i za latinskim sentencijama²⁰ može pripisati retoričkoj

¹⁷ Na navedenome mjestu u poglavlju *Glasoslovje* Babukić prvo predstavlja hrvatski fonološki sustav (*glasove*), posebno samoglasnike, posebno suglasnike, a potom se osvrće i na njihove moguće kombinacije. Predstavljajući fonološki sustav, predstavlja on i slovopisni sustav (štoviše, izdvojeno navodi popis velikih i malih *pismena* hrvatske abecede). Upoznajući čitatelje s morfonološkim promjenama (zvučno-bezvučnim alternacijama), Babukić se nužno osvrće i na hrvatski pravopis (utoliko se uistinu može reći da je u njega eksplicirana uzajamnost gramatike i pravopisa): „Na ovome temelju [na alternacijama zvučnih i bezvučnih suglasnika, nap. L. B.] počiva svakolika razlika između *eufonijskoga* (blagoglasnoga) i *etimologijskoga* (korenoslovnoga) načina pisanja ili pravopisa (ortografija)“ (usp. Babukić 1854: 8).

¹⁸ Spomenimo, s istom će praksom Babukić nastaviti, pa će prije pravila o pisanju interpunkcijskih znakova zapisati: „Vaskoliki nauk o stavačnih znacih počiva na stavkoslovju i jedino se po njem može točno razumëti“ (usp. Babukić 1854: 434).

Da takav stav Babukiću nije ni nov ni stran, zaključujemo i stoga što slično čitamo i na samom početku cjeline *O Pravopisu* u osamnaest godina ranije objavljenoj *Osnovi slovnice slavjanske narëčja ilirskoga*: „Tko je sve stranke govorenj#a razborito pretresal, taj će lahkim načinom pravo pisati“ (usp. Babukić 1836: 61).

¹⁹ Misli se, dakako, na očekivan ustroj pravopisne/normativne knjige: pravopisna poglavlja/teme, pravopisna pravila, pravopisni primjeri.

²⁰ Usp. npr. *Svakomu je svoje najmilie, Teško je svemu svietu [sic!] ugoditi, Tko bi svemu svietu [sic!] namëšio pogačah, Svemu svietu [sic!] ni Bog nije ugodio* (Babukić 1854: 427), *Nužda zakone mënja, Nulla regula sine*

umješnosti i/ili dobrome taktu, iako se, istina, zastupajući ilirske stavove Babukić nije libio i pokojeg polemičkog tona.²¹

Imajući sve to na umu, čini se da smo korak bliže odgovoru na pitanje čemu poglavlje o pravopisu u Babukićevoj *Ilirskoj slovnici* objavljenoj 1854. godine. Slovopisna su i pravopisna pitanja ilircima bila od iznimne važnosti, ali kontekst u kojima su se ona rješavala nije bio ni blizu idealnome: s jedne strane ilirskim su se rješenjima žestoko protivili zagovornici početkom 19. stoljeća uređenih i ustaljenih slovopisnih praksi (slavonske i dalmatinske), a s druge sve glasniji sljedbenici pravopisne koncepcije Vuka Stefanovića Karadžića (usp. i Badurina 2012). Stoga nas, valjda, i ne bi trebalo čuditi to što je Vjekoslav Babukić stranice svoje gramatike iskoristio da dodatno osnaži te lingvističkim, ali i ideološkim²² argumentima potkrijepi ilirsku slovopisnu i pravopisnu (ali i – šire – književnojezičnu) koncepciju.

Izvori i literatura:

- Babukić, Vjekoslav (1836), *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga*, kod Milana Hiršfelda, Zagreb [pretisak Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013].
- Babukić, Vjekoslav (1854), *Ilirska slovnica*, Bèrztiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb [pretisak Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2014].
- Badurina, Lada (1996), *Kratka osnova hrvatskoga pravopisanja: Metodologija rada na pravopisu*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.
- Badurina, Lada (2002), Počeci hrvatske pravopisne norme, pogovor uz pretisak Josip Partaš *Pravopis jezika ilirskoga* (1850), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 37–72.
- Badurina, Lada (2009), Pravopisni nazori Marćela (Marcela) Kušara, pogovor uz pretisak Marćel Kušar, *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom)* (1889), Pergamena, Zagreb, str. 83–141.
- Badurina, Lada (2010), O interpunkciji – i načelno i konkretno (hrvatska interpunkcija, s osvrtom na srpska i crnogorska iskustva), *Njegoševi dani 2*, zbornik radova, ur. Tatjana Bečanović, Nikšić, str. 273–287.

exceptione (Babukić 1854: 428), *komu ruku dèržati, reći cèrnomu bělo, a bělomu cèrno* (Babukić 1854: 429), *O imitatores!* (Babukić 1854: 431).

²¹ Ilustracije radi reći ćemo da Babukić, primjerice, navodi poduži citat iz knjige dr. Jovana Steića, koji se zalaže za *sremski* dijalekt zbog njegove *čistoće i jednostavnosti*, te u nastavku diplomatski, ali i pomalo svisoka zaključuje: „Mi smo ovo samo zato naveli, da se štovani čitatelji osvėdoče, kako su ljudi različite čudi!“ (usp. Babukić 1854: 427–428).

²² Tako, primjerice, u obranu slova *č* čitamo i ovo: „Ovdjě ćemo samo jošte to napomenuti, da je ono iz nužde primljeno, neka bi nam sva naša narječja u jedan književni jezik prikupilo i sjedinilo, i da svaki čitatelj spazivši ga, sėti se odmah svih naših narječah“ (usp. Babukić: 427).

- Badurina, Lada – Matešić, Mihaela (2011), Jezik i pravopis: teorijsko-metodološki pristup pravopisnom normiranju, *Croatica et Slavica Iadertina*, VII/1, Sveučilište u Zadru, Zadar, str. 17–31.
- Badurina, Lada (2012), Hrvatski slovoпись i pravopis u predstandardizacijskome razdoblju, *Povijest hrvatskoga jezika / Književnost i kultura devedesetih*, Zbornik radova 40. seminara Zagrebačke slavističke škole, ur. Krešimir Mićanović, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, str. 65–96.
- Gaj, Ljudevit (1830), *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisaña*, Budim [pretisak Sveučilišna naklada Liber – Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1983].
- Gaj, Ljudevit (1835), Pravopisz, *Danicza Horvatzka, Slavonzka i Dalmatinzka*, god. I, Zagreb, br. 10, str. 38–40; br. 11, str. 41–43; br. 12, str. 46–48.
- Ham, Sanda (1998), *Jezik zagrebačke filološke škole*, Ogranak Matice hrvatske Osijek, Osijek.
- Ham, Sanda (2006), *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Kušar, Marćel (1889), *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom)*, Naklada pišćeva, Dubrovnik [pretisak Pergamena, Zagreb 2009].
- Partaš, Josip (1850), *Pravopis jezika ilirskoga*, Tiskom bratje Županah, Zagreb [pretisak Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002].
- Tafra, Branka (1993), *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Tafra, Branka (2013), Dvjestota obljetnica rođenja Vjekoslava Babukića (1812–2012), pogovor uz pretisak Vjekoslav Babukić, *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga* (1836), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 81–175.
- Vince, Zlatko (2002), *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Treće, dopunjeno izdanje, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Vončina, Josip (1985), Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme, *Filologija* 13, Jugoslavenska (Hrvatska) akademija znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, Zagreb, str. 7–88.
- Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica od 925–1925 (1925), Hrvatski štamparski zavod d. d., Zagreb.

Vjekoslav Babukić and Orthography

Summary

The paper focuses on Vjekoslav Babukić's views on orthography which are analysed primarily on the basis of two grammar books that he wrote - *Osnove slovnice slavjanske narječja ilirskoga* from 1836 and *Ilirska slovnica* from 1854. The presented conclusions about Babukić's orthographic solutions are not only based on the rules that he listed in the chapters on orthography that he added to his grammar books (in his *Slovnica* from 1936 this is only a very brief annex that is actually shorter than a full page, while the orthographic annex from 1854 encompasses full twelve pages of text), but also on the orthographic solutions Babukić used in the other chapters of these two grammar books. We are also interested in Babukić's definition of orthography (more specifically, the elements that constitute the orthographic norm according to him). Finally, Babukić's orthographic concept will be compared to Josip Partaš's *Ilirski pravopis* from 1850.

Keywords: Vjekoslav Babukić; Illyrian (orthography); orthographic norm; spelling.

Prof. dr. sc. Lada Badurina
Odsjek za kroatistiku
Filozofski fakultet u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka
lbadurin@ffri.hr